

"El marxisme va tenir mala sort"

Wolfgang Fritz Haug treballa des de Berlín, la ciutat que ha viscut els canvis més sorprenents de la recent història europea, amb un grup d'intel·lectuals en defensa d'un pensament que molts ja han enterrat, el marxisme, i coordina un diccionari per posar-lo al dia.

La vigència de Marx és inqüestionable. Malgrat el fracàs del comunisme històric, la fugida en massa dels antics països de l'Est i el triomf global del capitalisme, o potser precisament per això, avui, més que mai, cal recuperar la tradició marxista amb esperit de llibertat i superar la seva mala sort històrica, la de perdre totes les batalles contra el dogmatisme. Aquest és el plantejament de Wolfgang Fritz Haug, professor de filosofia a la Universitat Lliure de Berlín, membre de l'Institut de Teoria Crítica de la capital alemanya i coordinador d'un diccionari històric-crític del marxisme en què participen més de set-cents especialistes.

—Per què molts intel·lectuals s'han afanyat a enterrar el marxisme després de la caiguda del mur de Berlín?

—Bé, crec que hi ha quatre elements que poden explicar-ho. Primerament, després de la caiguda del mur sorgeix una desil·lusió de les esperances populars de tot el món. En segon lloc, hi ha la fugida en massa del marxisme-leninisme d'estat, protagonitzada pels habitants dels països de l'Est. A Alemanya, després de la caiguda del mur, alguns esperàvem que hi hauria un procés democratitzador de totes aquelles societats, però hem assistit a una conversió de les masses, convençudes que Occident era un paradís. En aquest context, i en resposta a la vostra pregunta, no podem oblidar que és difícil de navegar a vela a contravent. A més, i com a quart element, he de dir que el marxisme no existeix ni ha existit mai.

—Pot explicar una afirmació tan contundent? Com pot sostenir-la?

—Des d'una perspectiva intel·lectual. En el marxisme passa com en el cristianisme: hi ha un conjunt de

tendències que s'engloben sota una denominació, amb lluites entre elles. La del marxisme és una història curta en la qual s'han reproduït molts dels fenòmens del cristianisme.

—Podria posar-me'n un exemple, si li plau?

—El fet més interessant de la història del cristianisme és l'estatalització, l'anomenada "revolució constantiniana" sota l'emperador romà Constantí. Inicialment, la comunitat cristiana era un moviment radical que pregonava un altre tipus de vida. En el marxisme ocorre un fenomen similar després de la ràpida presa del poder a Rússia. Molt aviat el marxisme és presoner del poder. Inicialment, hi ha una teoria radical democràtica amb elements d'autogestió i, en acabat, una pràctica molt centralista i violenta que deriva en el "comunisme" històric de l'URSS.

—Però el fracàs del comunisme soviètic suposa un cop molt dur per al pensament marxista.

—És un cop dur pel que fa a les il·lusions, no per a l'anàlisi, perquè, quan va sobrevenir el fracàs, ja hi havia dues generacions marxistes molt crítiques d'aquest model. El gran cop, per mi, fou el fracàs de la *perestroika*. Miri, l'historiador Eric Hobsbawm parla de l'ensulsiada soviètica com de l'alliberació d'una hipoteca. La realitat de la Unió Soviètica significava una hipoteca per al pensament marxista. De totes

maneres, també voldria afegir que la possibilitat d'una reforma de l'est europeu era una oportunitat preciosa i que hem perdut.

—I qui en té la culpa, d'aquesta pèrdua?

—L'obstacle principal ha estat el mode de producció. Un mode de producció estatal, en paraules d'Henri Lefebvre, que basava totes les relacions socials en l'estat i les feia passar a través seu. Això va

"Hem viscut un procés històric que es pot descriure com una separació entre comunisme i democràcia, i aquesta ha estat la tragèdia. L'antagonisme del marxisme amb els liberals s'ha vist agreujat per aquesta separació històrica."

matar la societat civil. Pensi que, segons la perspectiva de Marx, no hi ha socialisme sense una societat civil autònoma.

—*Doncs ben poc cas en feren els revolucionaris comunistes de mig món...*

—És un problema molt discutit en la segona, la tercera i la quarta Internacional. En realitat, es tracta del problema dels problemes. És obvi que, com en jardineria, en el cas de comunisme històric de l'URSS sorgeix un híbrid: s'empelta la teoria marxista en un país subdesenvolupat, sense tradicions democràtiques, molt centralitzat i amb una societat civil dèbil. Realment, tot i que la teoria podia legitimar-ho, hi havia molt poca cosa a fer. De fet, a l'URSS, el projecte que s'aplica és el d'una industrialització despòtica feta amb una ideologia o religió d'estat. Amb Stalin ve una contrarevolució. Per això va matar tots els companys de Lenin. Qui es pensi que això era marxisme, és que creu en la propaganda d'estat, no en la realitat.

—*Tot model de pensament porta implícit un model polític: quin és el model polític que avui pot defensar-se des de la cultura marxista?*

—El pensament marxista pot aportar un concepte d'universalisme plural d'àmplia participació; una societat civil desenvolupada i emancipada dels límits burgesos.

—*Pluralisme vol dir democràcia, per començar?*

—No hi ha cap més sortida que la democràcia. Hem viscut un procés històric que es pot considerar una separació entre comunisme i democràcia, i d'aquí ve la tragèdia. L'antagonisme del marxisme amb els liberals clàssics s'ha vist agreujat per aquesta separació històrica, quan en realitat hi ha punts en comú. Per això, la social-democràcia va convertir-se en social-liberalisme. Miri, és com si avui les línies del front de la Primera Guerra Mundial es presentessin com unes línies de conflicte, quan no ho són: són línies de turisme. Podríem convertir antigues línies de conflicte entre marxisme i democràcia en línies de turisme.

—*Estaria d'acord amb la visió que entén el marxisme com un concepte antagònic als d'il·lustració i d'independència?*

—Com ja li he dit abans, no té gaire sentit el terme "marxisme" sense especificació; com a terme únic. S'ha de pensar, més aviat, en un pensament marxista, que ve de Marx, i aquest pensament no és antagònic ni amb els principis de la il·lustració ni amb el concepte d'independència. Marx és un gran il·lustrat que reflecteix "des de sota" els límits de la "il·lustració des de dalt" i critica la idea d'una capa il·lustrada capaç de formar les masses. Marx creu que l'emancipació només s'aconsegueix essent-ne actor, i quan diu que els objectes de l'emancipació han de ser els seus subjectes, els seus mateixos actors, Marx introdueix el concepte d'autocanvi. Aquest concepte, que és el més interessant, per viable, el va eliminar Engels quan publicà la tesi de Marx "Sobre Feuerbach" el 1888, cinc anys després de la mort de Marx. La segona i la tercera Internacional van fer conèixer una versió falsificada de les tesis. En aquest aspecte, el marxisme va

tenir mala sort. Afegeixi a això que Lenin no va conèixer més del 10% de l'obra de Marx.

—*De totes maneres, alguna cosa deu haver passat, quan des de l'esquerra majoritària presenten la renúncia al terme marxista com una modernitat i fins i tot abracen postulats neoliberal sense gaires escrúpols.*

—El terme modernització em sembla buit. Moltes vegades és un terme de camuflatge, un sinònim de capitalització. I aquí sí que hi ha un antagonisme molt intens entre independència nacional i neoliberalisme. La globalització redueix l'estat a un estat càcic del Banc Mundial. La ideologia neoliberal no pot dir-se il·lustrada perquè és molt primitiva: redueix el concepte de racionalitat a acceptar els mecanismes del mercat, però aquests mecanismes no són racionals, sinó mecànics. El mercat no és humà, és un mecanisme que pot comportar-se localment, com ara mateix passa a l'Àsia, i necessita la racionalitat humana per canalitzar les seves forces.

—*Val a dir, que l'esquerra hauria de continuar recolzant-se en el marxisme?*

—Un reformisme socialista necessita una brúixola i una reflexió que sigui capaç d'analitzar els processos

Wolfgang Fritz Haug, professor de filosofia a la Universitat Lliure de Berlín i membre de l'Institut de Teoria Crítica de la capital alemanya. És el coordinador d'un diccionari històric-crític del marxisme en què participen més de set-cents especialistes.

capitalistes. Aquesta anàlisi és el centre del cos teòric marxista, que és una ciència per a entendre els processos econòmico-polítics.

—A les portes del segle XXI, què pot aportar de nou el marxisme a la societat europea?

—Em sembla que, avui dia, un pensament marxista podria contribuir a descobrir més clarament que ens trobem en una transició del mode de producció fordista a un mode de producció d'alta tecnologia i de dimensió global i, amb això, podrien aflorar els problemes d'aquesta transició, problemes que ara no poden expressar-se, perquè tot el conjunt d'institucions sociopolítiques ha entrat en crisi.

—I com aborda el problema de l'estat del benestar?

—S'ha de pensar en la crisi de l'estat social. Em

Bloch, Otto Bauer o Bertolt Brecht. Aquest darrer mai no va publicar una sola pàgina de les seves reflexions teòrico-filosòfiques i és un dels pensadors marxistes alemanys més importants. En general, el marxisme occidental —tot i que el terme no m'agrada i m'estimo més parlar de pensament marxista— ha donat bons fruits.

—Per què posa tant d'èmfasi a presentar el marxisme com un corrent cultural europeu?

—Bé, el marxisme només podia sorgir a Europa. És una teoria que resumeix les millors tendències europees: la invenció de la democràcia, més la Il·lustració. A més a més, per primera vegada, uneix aquestes dues tendències amb la qüestió social. És una aportació fonamental a la cultura política europea. Weber va dir:

no s'entén res d'aquest segle sense entendre que som fills de Marx i Nietzsche. Però, a més, el marxisme és una construcció europea per al món, car estableix una base que possibilita la crítica de l'eurocentrisme. El jove Marx és molt eurocèntric, però el vell Marx treballa per alliberar-se'n. Pensem que si la nova Europa és eurocèntrica no tindrà un futur gaire humà.

—Aquesta és la major aportació del marxisme a la cultura europea?

—La més important ha estat d'inscriure la qüestió social en l'ordre de la democràcia. Les arrels del marxisme es troben en els moviments anarco-sindicalistes, amb personatges com Proudhon. Marx fa l'elaboració més coherent.

—Ara és el moment del marxisme sense dogmatisme?

—Sempre ha estat el moment del marxisme sense dogmatisme. Sempre hi ha hagut una lluita interna, que ja trobem en Marx i Lenin i en tots els personatges més interessants: la lluita contra el dogmatisme. És una lluita que també s'ha perdut sempre. És un problema

etern. Sembla que el dogmatisme sigui una cosa que sempre busquem, perquè busquem certeses allà on no podem trobar-ne. Per un pensament marxista que vulgui merèixer l'epítet de pensament, no és mai el moment del dogmatisme, però hi ha un dogmatisme de sota.

—El pensament neoliberal té múltiples laboratoris i potents altaveus. Amb què treballa el pensament marxista?

—No hi ha grans institucions ni mitjans. En el món actual hi ha una xarxa dèbil en la qual té cabuda aquesta reflexió, però sí que hi ha una sèrie de congressos amb la presència de molts intel·lectuals, com el desenvolupat a París, amb l'assistència de mil cinc-centes persones, per commemorar el cent cinquantes aniversari del Manifest Comunista. També als Estats

ARXIU / EFE

“Avui hi ha un marxisme acadèmic dispers, però allò que no hi ha és una aliança entre el pensament marxista i un moviment social fort. És quan es produeix aquesta unió que es crea un moviment marxista concret.”

“A Alemanya, després de la caiguda del mur, alguns esperàvem que hi hauria un procés de democratització d'aquelles societats. Però hem assistit a una conversió de les masses, convingudes que Occident era un paradís”.

sembla que no es pot defensar el vell *welfare state*, perquè les seves bases econòmiques i polítiques ja no existeixen. Ens encarem amb una tasca de reconstrucció. Falta un nou consens social i no podem trobar-lo fins que no trobem les preguntes adequades que ens cal respondre. En això podríem inspirar-nos en Marx, que és un geni fent preguntes. Les respostes ja són una altra cosa.

—En aquest sentit, quines són les línies de pensament marxista que han donat i poden donar millors resultats?

—Quasi totes les línies heterodoxes, les situades al marge del marxisme-leninisme d'estat, han aportat coses interessants. En realitat, quasi no hi ha cap autor o corrent d'interès notable que no es trobi fora del comunisme d'estat: Gramsci, José Carlos Mariategui,

Units, cada any, fan tres congressos amb molta assistència acadèmica. Nosaltres, a Berlín, hem fundat un Institut de Teoria Crítica (INKRIT) per crear una infraestructura que permeti l'organització de congressos, i en fem dos o tres l'any per discutir problemes teòrics i per ajudar a la realització del diccionari. Però la veritat és que avui hi ha un marxisme acadèmic dispers, però no hi ha una aliança entre el pensament marxista i un moviment social fort. És quan es produeix aquesta unió que es crea un moviment marxista concret.

—*Fa vint anys vostè publicà a Espanya una introducció a la lectura d'El capital. Quines són les grans diferències entre les distintes lectures que s'han fet de l'obra?*

—La diferència més gran és que hi ha una sèrie de lectures, que jo anomenaria economicistes, que descriuen els processos socials com una expressió de processos econòmics. És un problema molt conegut de la tradició marxista. El meu projecte era de desenvolupar una lectura no economicista. Em sembla important per a marcar després una política i per a analitzar els desenvolupaments posteriors del capitalisme, aquells que Marx no podia conèixer.

—*Quina validesa té avui una relectura d'El capital?*

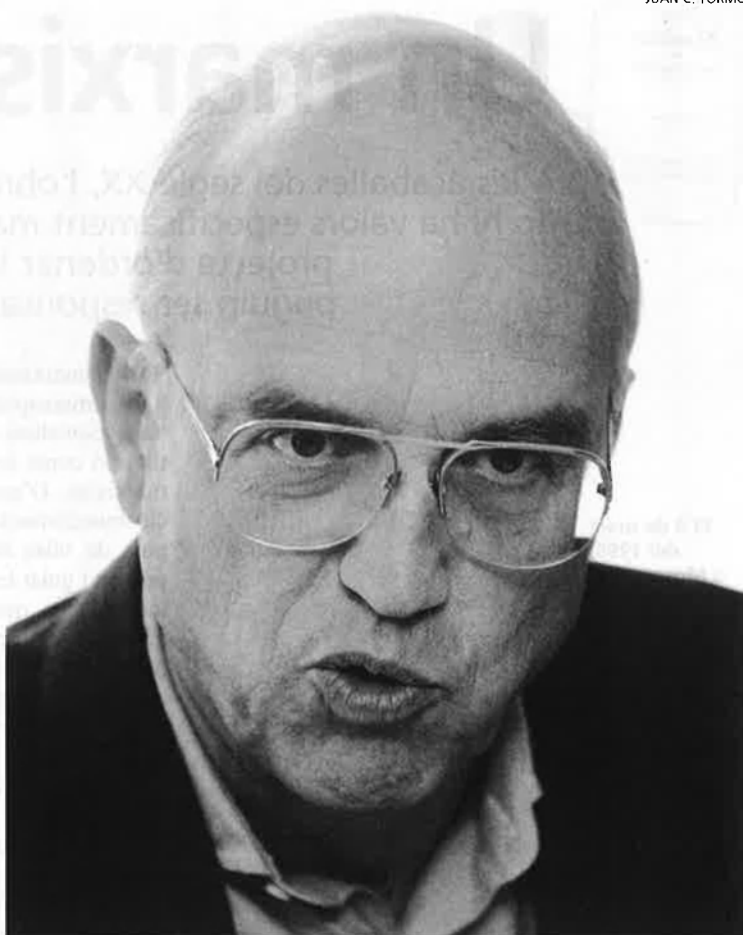
—Avui, una lectura d'El capital és més important que mai perquè tenim ja un capitalisme global. S'ha de fer una lectura que ens ha de permetre dues tasques principals: la de capacitar-nos per analitzar les estructures i els mecanismes del capitalisme, sense reduir la política i la cultura a una simple expressió d'aquests processos i la de capacitar-nos també per analitzar els nous processos que Marx no podia conèixer.

—*Què el fa estar tan convençut de la vigència actual del comunisme?*

—Les problemàtiques que Marx volia atacar tenen avui una importància més gran que mai i també resten menys sota control que mai. Com diu Bertolt Brecht, "el perill dura més temps que no pas la fuga". Perquè vegi que no estic sol, li diré que hi ha intel·lectuals, com Jacques Derrida, que afirmen que el text filosòfic més important que hem de llegir avui és *El manifest comunista*. També hi ha una altra cosa de Derrida que m'agrada i que em sembla molt útil, i és la convicció que el que avui fa falta és una nova internacional d'intel·lectuals que assumeixi aquestes problemàtiques, sense construccions ideològiques ni organitzacions de poder.

—*El seu diccionari històric-crític del marxisme és un instrument al servei d'aquesta idea?*

—El diccionari és obra de més de set-cents autors i vol fer una autocrítica històrica radical i una renovació, integrant noves problemàtiques, pròpies d'aquesta fi de segle i els nous moviments socials que se n'ocupen, com el feminisme, l'ecologisme, els moviments de solidaritat i el desconegut camp del nou model de producció d'alta tecnologia. Treballem sobre mil cinc-cents conceptes teòric-polítics, dels quals n'hi ha uns tres-cents o quatre-cents que són nous. Es tracta, doncs, d'un projecte global; un dels pocs, per

no dir l'únic, d'àmbit marxista que té, actualment, una configuració mundial.

—*Creu que es pot combatre amb èxit l'anomenat pensament únic?*

—Hi ha una frase de Brecht que diu així: "les contradiccions són l'esperança". Avui veiem que, cada vegada més, el neoliberalisme entra en contradiccions que són molt difícils de controlar. Hi ha un fet que em sembla simptomàtic: en pocs anys, molts pobles han après la paraula neoliberalisme i l'han convertida en quelcom molt poc popular. Hi ha social-demòcrates que fan una política neoliberal, però parlen contra el neoliberalisme. Els pobles no pensen d'un dia per un altre, necessiten temps.

—*I des del marxisme, què en fem, de la globalització?*

—Aquí comença un altre discurs. És important d'establir una clara diferència entre globalització i política neoliberal de globalització. S'ha volgut convertir la globalització en un cognom del capitalisme assassí, però la globalització també és un procés pel qual, per primera vegada, es constitueix la humanitat; una humanitat que fins ara havia estat un buit. Es tracta de fer de la globalització una humanització; es tracta de lluitar per la humanització de les noves tecnologies. No es pot lluitar contra la globalització, però sí contra la política neoliberal de globalització.

"És important d'establir una clara diferència entre globalització i política neoliberal de globalització. S'ha volgut convertir la globalització en un cognom del capitalisme assassí, però la globalització també és un procés pel qual, per primera vegada, es constitueix la humanitat."

Antoni Sella